

kadm. dr Stanisław ZARYCHTA
Centrum Operacji Morskich –
Dowództwo Komponentu Morskiego

KONTROLA ZBROJEŃ I TRAKTATY ROZBROJENIOWE DOTYCZĄCE BRONI JĄDROWEJ

STRESZCZENIE

W okresie „zimnej wojny” broń jądrowa była ważnym elementem strategii USA i NATO oraz doktryny wojennej ZSRR i Układu Warszawskiego. Stanowiła podstawę bezpieczeństwa globalnego.

Z perspektywy czasu, wydaje się jednak, że ze względu na niszczycielską moc, była ona raczej polityczno-strategicznym środkiem odstraszenia, powstrzymywania, a nie realną bronią do użycia podczas konfliktu.

Broń jądrowa oraz środki jej przenoszenia spowodowały rewolucyjne zmiany zarówno w sztuce wojennej, jak i zasadach prowadzenia działań bojowych, a nagromadzone zapasy broni jądrowej mogły kilkakrotnie zniszczyć życie na kuli ziemskiej. Istniała zatem pilna potrzeba powstrzymania wyścigu zbrojeń i rozpoczęcia procesu rozbrojeniowego w ramach kontroli zbrojeń.

Artykuł analizuje zawarte traktaty i układy rozbrojeniowe dotyczące ograniczenia i redukcji zbrojeń i utworzenia stref bezatomowych.

WPROWADZENIE

Po II wojnie światowej podpisano wiele porozumień ograniczających wyścig zbrojeń. Negocjacje i rokowania toczyły się na płaszczyźnie wielostronnej (na forum ONZ), dwustronnej (negocjacje radziecko-amerykańskie) lub w ramach negocjacji regionalnych, prowadzonych przez państwa należące do określonego regionu.

Pierwszym organem powołanym do spraw negocjacji rozbrojeniowych była Komisja Energii Atomowej (Atomic Energy Commission-AEC) rządu Stanów Zjednoczonych, która została utworzona 1 sierpnia 1946 roku z zadaniem wspierania i kontroli rozwoju programów i technologii jądrowych oraz pokojowego wykorzystania energii jądrowej.

Również na forum ONZ rozpoczęto rozmowy dotyczące rozbrojenia, czego efektem było utworzenie w 1952 roku Komisji Rozbrojeniowej ONZ, której głównym zadaniem było przygotowanie propozycji regulacji zbrojeń, ograniczenie i eliminowanie wszystkich systemów broni masowej zagłady, opracowanie systemu kontroli nad materiałami radioaktywnymi, w celu niedopuszczenia do ich rozprzestrzenienia i produkcji broni jądrowej.

W grudniu 1953 roku prezydent Stanów Zjednoczonych Dwight Eisenhower, przemawiając na Zgromadzeniu Ogólnym ONZ zapowiedział nowy kierunek rozwoju i wykorzystania energii jądrowej, określanej jako „Atom dla pokoju”. Zaproponował zastosowanie energii atomowej dla celów pokojowych, a w ramach międzynarodowej współpracy zaproponował budowanie reaktorów jądrowych do wytwarzania energii elektrycznej.

W konsekwencji ogłoszenia tego programu, 29 lipca 1957 roku utworzono Międzynarodową Agencję Energii Atomowej MAEA (International Atomic Energy Agency-IAEA), która rozpoczęła prace na rzecz pokojowego wykorzystania energii jądrowej. MAEA jest specjalistyczną agencją ONZ i posiada 144 członków. Działalność agencji realizowana jest w ramach trzech filarów: weryfikacji jądrowej, bezpieczeństwa jądrowego oraz promocji nauki i pokojowych zastosowań technik jądrowych. Organami politycznymi MAEA są Rada Gubernatorów, składająca się z 35 członków, z których 13 wyznaczanych jest spośród państw o największym pokojowym programie jądrowym, zaś 22 wyłanianych jest w ramach rotacji z grup geograficznych oraz Konferencja Generalna, składająca się z jednego przedstawiciela każdego państwa członkowskiego¹.

W następnych latach negocjacje rozbrojeniowe prowadzone w ramach ONZ natrafiały na wiele trudności ze względu na trwającą „zimną wojnę” i rywalizację pomiędzy ZSRR i Stanami Zjednoczonymi. Mocarstwa rozbudowywały arsenały jądrowe, w celu odstraszenia przeciwnika i zwiększania swoich potencjałów, co niewątpliwie zmierzało do eskalacji konfliktu nuklearnego. Kolejne próby rokowań rozbrojeniowych prowadzone przez kolejne komisje ONZ, w tym: Komisję Energii Atomowej, Komisję Zbrojeń Zwykłych, Komisję Rozbrojeniową ONZ czy Komitet Dziesięciu Państw – nie doprowadziły do zdecydowanego przełomu w rokowaniach.

Po kryzysie kubańskim w 1962 roku mocarstwa podjęły rozmowy, w celu ustalenia zasad i reguł, które w przyszłości zapobiegłyby rozwijaniu się kryzysu w wojnę jądrową. Zaowocowało to utworzeniem „gorącej linii” do natychmiastowej komunikacji między supermocarstwami i podpisaniem szeregu układów ograniczających wykorzystanie broni jądrowej.

¹ *International Atomic Energy Agency*, <https://www.iaea.org/>.

TRAKTATY ROZBROJENIOWE

Od początku stworzenia broni jądrowej, jednym z problemów i obaw była niekontrolowana proliferacja broni jądrowej do innych państw. Ukoronowaniem tych zabiegów było podpisanie 1 lipca 1968 roku **Traktatu o Nieproliferaacji Broni Jądrowej** (Nuclear Non-Proliferation Treaty-NPT). Początkowo traktat został zawarty na 25 lat, jednakże w maju 1995 roku, decyzją sygnatariuszy został przedłużony bezterminowo. Układ został ratyfikowany w lipcu 1969 roku, a w 2003 roku liczył 189 członków. Treść traktatu zawarta została w jedenastu artykułach.

Zgodnie z traktatem państwa nuklearne (Stany Zjednoczone, ZSRR, Wielka Brytania, Francja i Chiny) zobowiązały się do nieprzekazywania broni nuklearnej i jej komponentów do państw trzecich oraz do nieokazywania pomocy przy jej budowie i pozyskaniu przez państwa, które jej nie posiadają. Z kolei państwa nienuklearne zobowiązały się do nieprzyjmowania od kogokolwiek broni jądrowej, nieprodukcowania oraz niepozyskiwania pomocy w jej produkcji oraz zobowiązały się do przyjęcia w swoich zakładach inspekcji i kontroli realizowanych przez Międzynarodową Agencję Energii Atomowej. W dalszej części traktatu podkreślono prawo wszystkich stron układu do rozwoju badań, produkcji i wykorzystania energii jądrowej dla celów pokojowych, a obowiązkiem ich ma być wzajemna pomoc w rozwijaniu pokojowego wykorzystania energii atomowej. Państwa-strony zobowiązały się do prowadzenia rokowań, mających na celu zaprzestanie wyścigu zbrojeń jądrowych i rozbrojenia jądrowego. Uzgodniono, że traktat jest otwarty dla wszystkich państw i wejdzie w życie po ratyfikowaniu go przez Stany Zjednoczone, Związek Radziecki i Wielką Brytanię oraz inne państwa, które go podpisały i złożyły dokumenty ratyfikacyjne. Zgodnie z traktatem, każda ze Stron niniejszego Układu ma prawo wystąpić z Układu, jeżeli uzna, że wyjątkowe okoliczności zagroziły interesom jej kraju².

Traktat o Nieproliferaacji Broni Jądrowej stanowił ważny krok w budowaniu zaufania między mocarstwami. Ograniczając dostęp do broni jądrowej zmniejszył on proliferację broni jądrowej i możliwość wybuchu światowego konfliktu. Traktatu nigdy nie podpisały: Izrael, Indie, Pakistan, które później zbudowały własne arsenały broni jądrowej. Korea Północna przystąpiła do układu w 1985 roku, jednakże wycofała się z niego w 2003 roku.

Przełom spowodowany przez NPT stworzył atmosferę sprzyjającą kontynuowaniu rozmów rozbrojeniowych i podpisaniu kolejnych traktatów.

² *Treaty on the non-proliferation of nuclear weapons*,
http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/pdf/NPTEnglish_Text.pdf.

W 1971 roku podpisano Traktat o zakazie umieszczania broni jądrowej i innych broni masowej zagłady na dnie mórz i oceanów oraz w jego podłożu, a w 1972 roku Konwencję o zakazie badań, produkcji i magazynowania broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu.

26 maja 1972 roku Stany Zjednoczone i ZSRR podpisały tymczasowe porozumienie **Traktat o Ograniczeniu Zbrojeń Strategicznych SALT I** (Strategic Arms Limitation Treaty). SALT I był przełomem w stosunkach między mocarstwami, a jednocześnie był pierwszym z układów o ograniczeniu zbrojeń strategicznych.

Podczas spotkania na szczycie w Moskwie podpisano dwa podstawowe dokumenty: umowę przejściową w sprawie niektórych środków ograniczających ofensywne zbrojenia strategiczne i Traktat ABM (Anti-Ballistic Missile Treaty) w sprawie ograniczenia strategicznych systemów obronnych.

Treść Traktatu o Ograniczeniu Zbrojeń Strategicznych została przedstawiona w ośmiu artykułach, a jej założenia miały obowiązywać w ciągu najbliższych pięciu lat. Strony zobowiązały się do wstrzymania budowy dodatkowych stałych wyrzutni międzykontynentalnych rakiet balistycznych po 1 lipca 1972 roku, a rozpoczęte już prace miały być ukończone. Umowa ograniczyła liczbę pocisków balistycznych rozwiniętych na okrętach podwodnych (SLBM) i liczbę nowoczesnych okrętów podwodnych nosicieli pocisków balistycznych. Stany Zjednoczone mogły posiadać nie więcej, niż 710 wyrzutni SLBM rozwiniętych na 44 okrętach podwodnych, natomiast ZSRR mógł dysponować nie więcej, niż 950 SLBM rozmieszczonych na 62 okrętach podwodnych. Dodatkowe wyrzutnie SLBM przekraczające początkowy poziom 656 dla Stanów Zjednoczonych i 740 dla ZSRR, aż do powyższych uzgodnionych poziomów mogły zacząć funkcjonować jako zamienniki równej liczby wyrzutni ICBM starych typów wdrożonych przed 1964 rokiem lub wyrzutni SLBM na starszych okrętach podwodnych³.

Podczas spotkania podpisano również **Traktat o Ograniczeniu Rozwoju Systemów Antybalistycznych** (ABM), którego treść została zawarta w szesnastu artykułach.

Zgodnie z ustaleniami traktatu, strony zobowiązały się do ograniczenia systemów antybalistycznych i nierozmieszczenia ich na swoich terytoriach. Ponadto ograniczono rozmieszczanie systemów antybalistycznych poza wymienione w traktacie; zezwolono na jeden stały lądowy kompleks ABM w każdym z krajów, rozmieszczony w pobliżu jego stolicy lub bazy międzykontynentalnych pocisków balistycznych ICBM. W ramach umowy

³ *Interim agreement between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on certain measures with respect to the Limitation of Strategic Offensive Arms (SALT I)*, <http://cns.miis.edu/inventory/pdfs/aptsaltI.pdf>.

ograniczono liczbę wyrzutni raketowych do stu i stu raket przechwytyjących oraz do sześciu liczbę stacji radarowych.

Strony zobowiązywały się nie rozwijać, nie testować i nie rozmieszczać systemów ABM lub jego komponentów na morzu, w powietrzu i przestrzeni kosmicznej, a także mobilnych systemów lądowych. Na mocy traktatu, dozwolone było rozwijanie, testowanie i rozmieszczanie wyłącznie stałych, antybalistycznych systemów lądowych⁴.

W związku z zagrożeniem, jakie pojawiło się po atakach z 11 września 2001 roku i koniecznością zabezpieczenia się przed szantażem nuklearnym, Stany Zjednoczone zgodnie z artykułem wykorzystwały klauzulę dotyczącą wypowiedzenia ABM i wypowiedziały układ. 3 czerwca 2002 roku Traktat ABM przestał obowiązywać.

Po podpisaniu SALT-I obie strony, zgodnie z zawartymi w nich zobowiązaniami, podjęły kolejną rundę rozmów, które prowadzono w latach 1972–1979. Zakończyły się one podpisaniem, 18 czerwca 1979 roku w Wiedniu **Traktatu o Ograniczeniu Zbrojeń Strategicznych SALT II** (Strategic Arms Limitation Treaty) i protokołu do tego układu.

Głównym powodem rozpoczęcia rozmów były radzieckie mobilne rakiety SS-20 Saber rozmieszczone w Europie. Dla przeciwwagi państwa zachodnie zdecydowały o rozmieszczeniu w Europie 464 pocisków manewrujących typu *cruise* BGM-109 Tomahawk i 108 nowoczesnych raket MGM-31 Pershing.

Treść traktatu zawierała limity ilościowe i jakościowe systemów broni strategicznej. Głównym punktem SALT-II była obustronna redukcja arsenału środków przenoszenia broni jądrowej do 2400 sztuk, w tym wyrzutni międzykontynentalnych raket balistycznych do 1250. Układ SALT II określając liczbę środków przenoszenia, zezwalał na uruchomienie jednego nowego typu rakiety międzykontynentalnej.

Protokół, do układu SALT II, zakazał do końca 1981 roku prób i instalowania międzykontynentalnych raketowych pocisków manewrujących, balistycznych raket lotniczych o zasięgu powyżej 600 km oraz lądowych i morskich pocisków manewrujących o analogicznym zasięgu⁵.

Zawarty układ SALT II dawał podstawę do przyspieszenia procesu odprężenia międzynarodowego oraz postępu w wiedeńskich rozmowach w sprawie redukcji sił zbrojnych i zbrojeń w Europie Środkowej. Jednak układ wzbudził kontrowersje w USA i nie został ratyfikowany przez amerykański

⁴ *Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republic on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems*,
<http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/abm/abm2.html>.

⁵ *Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republic on the Limitation of Strategic Offensive Arms, together with agreed statements and common understandings regarding the Treaty*,
<http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/salt2-2.html>.

Senat. Obie strony jednak zgodziły się na stosowanie jego postanowień do 1986 roku.

Pod koniec „zimnej wojny”, 8 grudnia 1987 roku w Waszyngtonie podpisano **Traktat o całkowitej likwidacji raket balistycznych średniego i pośredniego zasięgu** (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty-INF), a także o zakazie ich produkcji, przechowywania i używania. Osiągnięte porozumienie zakładało całkowitą likwidację pocisków balistycznych bazowania lądowego z głowicami konwencjonalnymi i jądrowymi oraz pocisków manewrujących o zasięgu od 500 do 5500 km. Do 1 czerwca 1991 roku zniszczono w sumie 2692 rakiety, w tym 846 po stronie amerykańskiej (Pershing IA i Pershing II, BGM-109 Tomahawk) i 1846 po stronie radzieckiej (SS-4 Sandal, SS-5 Skean, SS-12 Scaleboard, SS-23 Spider i SS-20 Saber).

Był to pierwszy, jak dotąd jedyny, traktat o całkowitej likwidacji konkretnego typu uzbrojenia. Zgodnie z artykułem VI, strony zobowiązały się do niewznawiania produkcji zlikwidowanych rakiet i wyrzutni. Jednakże strony mogły rozwijać pociski GLBM, które nie naruszały postanowień tego traktatu⁶.

Wraz z zakończeniem „zimnej wojny” utrzymywanie tak rozbudowanych arsenałów jądrowych po obydwu stronach stało się niepotrzebne i zbyt kosztowne.

31 lipca 1991 roku (pięć miesięcy przed upadkiem ZSRR) podpisano **Traktat o Redukcji Zbrojeń Strategicznych START I** (Strategic Arms Reduction Treaty), który zgodnie z zapisami traktatu wygasł 5 grudnia 2009 roku. Chociaż traktat nie eliminował jakiegokolwiek kategorii broni nuklearnej, to w porównaniu z poprzednimi traktatami, zainicjował głębokie redukcje arsenałów jądrowych.

Traktat zobowiązał Stany Zjednoczone oraz Związek Radziecki do redukcji liczby wyrzutni strategicznych do 1600 egzemplarzy, w tym 154 ciężkich wyrzutni ICBM. Wyrzutnie te mogły dysponować nie więcej, niż 6000 głowic, u każdej ze stron, rozmieszczonych na raketach ICBM, SLBM i ciężkich bombowcach, w tym 4900 na ICBM i SLBM; 1100 na mobilnych wyrzutniach ICBM; 1540 na rozmieszczonych ciężkich wyrzutniach ICBM.

Traktat wprowadzał też ograniczenia w swobodzie zmniejszania liczby głowic przypisanych do poszczególnych pocisków, umożliwiając ich zmniejszenie jedynie w dwóch typach pocisków. Całkowita liczba zredukowanych głowic nie mogła przekroczyć 500 egzemplarzy. Po stronie amerykańskiej, redukcji miały być poddane rakiety: Minuteman II, Minuteman III, Peacekeeper, Poseidon, Trident I i Trident II oraz samoloty: G-52, B-1 i B-2; ALCM: AGM-86B i AGM-129. Natomiast po stronie rosyjskiej rakiety: SS-11, SS-13, SS-17, SS-18, SS-19,

⁶ *Treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Elimination of their Intermediate-range and Shorter-range Missiles*, <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/inf2.html>.

SS-24, SS-25, SS-N-6, SS-N-8, SS-N-18, SS-N-20 i SS-N-23, SS-24, SS-25 oraz samoloty: Tu-95 i Tu-160; ALCM: AS-15A i AS-15B.

Dodatkowo ograniczono liczbę mobilnych wyrzutni do poziomu nie większego, niż 250, w tym na platformie kolejowej do poziomu 125 i liczbę testów dla wszystkich rodzajów wyrzutni⁷. Traktat wszedł w życie 5 grudnia 1994 roku.

Uzupełnieniem do traktatu był „Protokół lizboński” z 28 maja 1992 roku, który umożliwił wykonanie układu START I po upadku Związku Radzieckiego. Przewidywał przejście przez Rosję, Białoruś, Ukrainę i Kazachstan zobowiązań Związku Radzieckiego wynikających z układu. Ponadto Białoruś, Kazachstan i Ukraina została zobowiązana do likwidacji całej broni jądrowej na swym terytorium w ciągu siedmiu lat i do przystąpienia do układu NPT, jako państwa nie posiadające broni jądrowej. Zgodnie z protokołem Białoruś przystąpiła do NPT w lipcu 1993 roku, Kazachstan w lutym 1994 roku, a Ukraina w grudniu 1994 roku.

Do 2001 roku Stany Zjednoczone w większości wypełniły postanowienia traktatu START I. Liczbę głowic zredukowano do 6196, a liczbę strategicznych środków przenoszenia do 1064. Stany Zjednoczone wycofały z użycia wszystkie okręty podwodne SSBN klasy: Lafayette, James Madison i Benjamin Franklin, pozostawiając 18 najnowszych okrętów SSBN klasy Ohio. Wycofały również z użycia wszystkie balistyczne rakiety Minuteman II, a z sił powietrznych najstarsze bombowce B-52G. Do 1997 roku wszystkie bombowce B-1B zmodernizowano do wersji bombowców z uzbrojeniem wyłącznie konwencjonalnym.

3 stycznia 1993 roku w Moskwie prezydenci Borys Jelcyn i George H. Bush podpisali **Traktat o Redukcji Zbrojeń Strategicznych START II** (Strategic Arms Reduction Treaty), który był kontynuacją START I. Traktat został ratyfikowany w styczniu 1996 roku przez Senat USA, a w kwietniu 2000 roku przez rosyjską Dumę Państwową, jednak z powodu różnicy zdań w zakresie planowanej tarczy antyrakietowej Stanów Zjednoczonych nie wszedł w życie. W czerwcu 2002 roku Rosja oficjalnie wycofała się z traktatu.

Traktat ustanowił limity strategicznej broni jądrowej dla każdej ze stron, które miały być realizowane w dwóch fazach. Pod koniec fazy pierwszej Stany Zjednoczone i Rosja miały zmniejszyć łączną liczbę rozmieszczonych strategicznych głowic jądrowych do poziomu 3800-4250.

Do końca fazy II (do stycznia 2003 roku), całkowita liczba strategicznych głowic jądrowych miała nie przekraczać 3000-3500, w tym nie więcej niż 1700-1750 na wyrzutniach SLBM. W tej fazie miały być wyeliminowane z arse-

⁷ *Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms*, <http://www.state.gov/documents/organization/27360.pdf>.

nałów obydwu państw wszystkie ciężkie wyrzutnie ICBM i wszystkie rakiety ICBM z głowicami MIRV. Eliminacja głowic MIRV była najważniejszym postanowieniem traktatu. Ograniczenia te nie dotyczyły pocisków SLBM, których traktat START II nie uwzględniał⁸.

Stany Zjednoczone, pomimo wycofania się Rosji z układu, jednostronnie wywiązały się z jego postanowień, likwidując ze swoich arsenałów balistyczne rakiety LGM-118A Peacekeeper z głowicami MIRV oraz zmniejszając liczbę głowic z 3 do jednej w pociskach LGM-30G Minuteman III⁹. Natomiast Rosja w dalszym ciągu posiadała w uzbrojeniu pociski wielogłowicowe, w tym R-36M Woyewoda.

Kontynuując rozpoczęty proces redukcji arsenałów jądrowych, 24 maja 2002 roku podczas szczytu w Moskwie podpisano **Traktat o redukcji strategicznych zbrojeń ofensywnych SORT** (Strategic Offensive Reductions Treaty), który przewidywał redukcję broni jądrowej o 2/3.

Zgodnie z traktatem strony zobowiązane zostały do zmniejszenia swoich arsenałów z poziomu 5000-7000 do 1700-2200 głowic do 31 grudnia 2012 roku. Traktat nie precyzował, w jaki sposób limity te miały zostać osiągnięte, nie określał żadnych limitów na środki przenoszenia, ani nie określał struktury triady jądrowej każdej ze stron. Traktat SORT wszedł w życie 1 czerwca 2003 roku¹⁰.

Zgodnie z założeniami traktatu START II i SORT Stany Zjednoczone rozpoczęły modyfikację czterech okrętów klasy Ohio, jako nosicieli wyłącznie broni konwencjonalnej, co pozwoliło na redukcję 476 głowic. Aby osiągnąć zakładane limity, USA wycofały do sierpnia 2008 roku dodatkowo 50 rakiet ICBM Minuteman III. Dzięki tym redukcjom Stany Zjednoczone w połowie 2009 roku zmniejszyły swój arsenał jądrowy do 2200 głowic jądrowych pozostających w gotowości operacyjnej oraz zredukowały liczbę środków przenoszenia do około 850.

Układ SORT miał obowiązywać do 31 grudnia 2012 roku, jednakże 8 kwietnia 2010 roku został on zastąpiony przez **Traktat o Redukcji Zbrojeń Strategicznych New START** (Strategic Arms Reduction Treaty), podpisany

⁸ *Treaty Between the United States of America and the Russian Federation on the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms*, <http://www.state.gov/t/avc/trty/104150.htm#text>.

⁹ Na początku rakiety Minuteman III uzbrojone były w trzy głowice atomowe W62 o mocy 170 kt, które montowane były w wielogłowicowych pojazdach deorbitacyjnych (MIRV) Mk12; później montowano nowsze pojazdy Mk12A z trzema głowicami W78 o mocy 335-350 kt. Zgodnie z traktatem START, do 2001 roku usunięto po dwie głowice z każdej ze 150 rakiet stacjonujących w bazie Francis E. Warren AFB. Zmodyfikowano również pojazdy deorbitacyjne przystosowując je do przenoszenia jednej głowicy.

¹⁰ *Treaty Between the United States of America and the Russian Federation On Strategic Offensive Reductions (The Moscow Treaty)*, <http://www.state.gov/t/isn/10527.htm>.

przez prezydentów Baracka Obamę i Dmitrija Miedwiediewa w Pradze. Tak jak poprzednich układów celem umowy była dalsza stopniowa redukcja arsenałów strategicznych, pozostających w dyspozycji Stanów Zjednoczonych i Rosji oraz wzajemna kontrola nad przebiegiem tego procesu.

Zgodnie z traktatem strony zobowiązały się w ciągu dziesięciu lat do zmniejszenia arsenału atomowego do poziomu 1550. głowic operacyjnych; utrzymania środków do ich przenoszenia (pociski balistyczne: ICBM, SLBM i samoloty bombowe) na poziomie maksymalnie 700 jednostek oraz ograniczenia do 800 liczbę wszystkich wyrzutni pocisków strategicznych oraz ciężkich bombowców dalekiego zasięgu. W ramach powyższych limitów, każda ze stron miała prawo decydowania o składzie swojego arsenału jądrowego. Traktat obejmuje amerykańskie międzykontynentalne rakiety balistyczne ICBM (Minuteman II, Minuteman III i Peacekeeper) i rosyjskie rakiety (RS-12M, RS-12M2, RS-18, RS-20 i RS-24); amerykańskie międzykontynentalne rakiety balistyczne SLBM (Trident II) i rosyjskie rakiety SLBM (RSM-50, RSM-52, RSM-54 i RSM-56); amerykańskie bombowce strategiczne (B-52G, B-52H, B-1B i B-2A) i rosyjskie bombowce (Tu-95MS i Tu-160). Ograniczona została liczba środków przenoszenia broni jądrowej przeznaczonych do testowania (jedna wyrzutnia ICBM dla każdego typu raket oraz 10 bombowców)¹¹.

Zgodnie z traktatem Stany Zjednoczone zmniejszą liczbę pocisków ICBM Minuteman III (z jedną głowicą jądrową) z liczby 450 do poziomu 420, z których 400 będzie pozostawało w gotowości operacyjnej; liczba okrętów podwodnych pozostanie na tym samym poziomie 14 jednostek (12 w gotowości operacyjnej), natomiast zostanie zmniejszona liczba wyrzutni (SLBM) na każdym okręcie z obecnych 24 do 20 (240 raket-1090 głowic); redukcji ulegną strategiczne bombowce z liczby 94 do poziomu 60 (42 B-52H oraz 18 B-1A). Chcąc wypełnić postanowienia traktatu Stany Zjednoczone muszą unieruchomić 30 silosów raket ICBM, 56 wyrzutni SLBM i 34 bombowce strategiczne.

Oprócz redukcji arsenałów jądrowych, istotnym elementem jest system ich kontroli. Zgodnie z traktatem strony zobowiązały się do wymiany informacji i bilateralnych inspekcji, w celu koordynowania i nadzorowania podjętych zobowiązań.

Ocenia się, że po wypełnieniu wszystkich zobowiązań strony osiągną poziom swoich arsenałów jądrowych na poziomie drugiej połowy lat 50.

Traktat New START wszedł w życie 5 lutego 2011 roku, po ogłoszeniu, w 2009 roku w Pradze przez prezydenta USA Baracka Obamę, zobowiązania redukcji broni jądrowej i wizji świata wolnego od broni jądrowej. Chociaż New

¹¹ *Treaty Between the United States of America and the Russian Federation On Measures For The Further Reduction And Limitation Of Strategic Offensive Arms*, <http://www.state.gov/t/avc/newstart/index.htm>.

START przewiduje skromne redukcje liczby strategicznych głowic, to jest następnym krokiem w osiągnięciu koncepcji „globalnego zera”.

Kalendarium układów i traktatów dotyczących broni masowego rażenia, w tym broni jądrowej przedstawiono w tabeli 1, natomiast główne traktaty rozbrojeniowe dotyczące broni jądrowej podpisane przez poszczególne administracje Stanów Zjednoczonych i ZSRR/FR na tle posiadanych strategicznych środków jądrowych przedstawiono na rysunku 1.

Tabela 1. Układy i traktaty dotyczące broni masowego rażenia

Rok	Dzień	Wydarzenie
1945	16 lipca	Pierwszy na świecie próbny wybuch bomby atomowej Gadget
1957	29 lipca	Rozpoczyna działalność Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej (International Atomic Energy Agency-IAEA)
1959	29 lipca	Podpisanie w Waszyngtonie Traktatu Antarktycznego (Antarctic Treaty System)
1963	5 sierpnia	Podpisanie układu o częściowym zakazie prób z bronią jądrową w atmosferze, w przestrzeni kosmicznej i pod wodą (Partial Test Ban Treaty-PTBT)
1967	27 stycznia	Podpisanie układu o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z księżycem i innymi ciałami niebieskimi (Traktat o Przestrzeni Kosmicznej) (Outer Space Treaty)
	14 lutego	Podpisanie traktatu o zakazie broni jądrowej na obszarze Ameryki Łacińskiej i Karaibów (Traktat z Tlatelolco) (Treaty of Tlatelolco)
1968	1 lipca	Podpisanie traktatu o nieprolifracji broni jądrowej NPT (Non-Proliferation Treaty)
1971	11 lutego	Podpisanie traktatu o zakazie umieszczania broni jądrowej i innych broni masowej zagłady na dnie mórz i oceanów oraz w jego podłożu (Traktat o dnie morza) (Seabed Treaty)
1972	10 kwietnia	Konwencja o broni biologicznej (Biological Weapons Convention-BWC)
	26 maja	Podpisanie Traktatu o Ograniczeniu Zbrojeń Strategicznych SALT I (Strategic Arms Limitation Treaty) Podpisanie Traktatu o Ograniczeniu Rozwoju Systemów Antybalistycznych ABM (Anti-Ballistic Missile Treaty)
1974	3 lipca	Podpisanie układu o ograniczeniu podziemnych prób z bronią jądrową (Układ progowy o zakazie prób z bronią jądrową) (Threshold Test-Ban Treaty-TTBT)
1976	4 kwietnia	Podpisanie układu o podziemnych eksplozjach jądrowych w celach pokojowych (Układ o pokojowych eksplozjach jądrowych) (Peaceful Nuclear Explosions Treaty-PNET)

Rok	Dzień	Wydarzenie
1979	18 czerwca	Podpisanie Traktatu o Ograniczeniu Zbrojeń Strategicznych SALT II (Strategic Arms Limitation Treaty)
1985	6 sierpnia	Podpisanie traktatu ustanawiającego strefę bezatomową na obszarze Południowego Pacyfiku (Traktat z Rarotonga) (Treaty of Rarotonga)
1987	8 grudnia	Podpisanie traktatu o likwidacji rakiet średniego i pośredniego zasięgu INF (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty)
1991	31 lipca	Podpisanie Traktatu o Redukcji Zbrojeń Strategicznych START I (Strategic Arms Reduction Treaty)
1992	23 maja	Na mocy protokołu lizbońskiego Białoruś, Kazachstan, Ukraina i Rosja jako sukcesorzy ZSRR stają się stronami układu START I
1993	3 stycznia	Podpisanie Traktatu o Redukcji Zbrojeń Strategicznych START II (Strategic Arms Reduction Treaty)
	13 stycznia	Konwencja o zakazie broni chemicznej (Chemical Weapons Convention-CWC)
1995	15 grudnia	Podpisanie Traktatu ustanawiającego strefę bezatomową w Azji Południowo-Wschodniej (Traktat z Bangkoku) (Bangkok Treaty)
1996	11 kwietnia	Podpisanie Traktatu o ustanowieniu strefy wolnej od broni jądrowej w Afryce (Traktat z Pelindaby) (Treaty of Pelindaba)
1996	10 września	Przyjęcie Traktatu o całkowitym zakazie prób z bronią jądrową CTBT (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty)
2002	24 maja	Podpisanie Traktatu o redukcji strategicznych zbrojeń ofensywnych SORT (Strategic Offensive Reductions Treaty)
2006	8 września	Podpisanie Traktatu o ustanowieniu strefy wolnej od broni jądrowej w Azji Środkowej (Traktat z Semipalatynska) (Treaty of Semipalatinsk)
2010	8 kwietnia	Podpisanie Traktatu o Redukcji Zbrojeń Strategicznych New START (Strategic Arms Reduction Treaty)

źródło: Opracowanie własne

STREFY BEZATOMOWE

Oddzielnym zagadnieniem, w prowadzonych wielostronnych negocjacjach, był problem stref wolnych od broni jądrowej. W latach 50. i 60. występowało z różnymi propozycjami utworzenia stref bezatomowych, między innymi na obszarze Półwyspu Apenińskiego i Bałkańskiego, Europy Środkowej (Plan Rapackiego) i Północnej (Plan Undena, Plan Kekkonena), w Afryce, na Pacyfiku i Bliskim Wschodzie. Plan Rapackiego został przedstawiony 2 października 1957 roku na XII sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ i dotyczył propozycji utworzenia strefy bezatomowej w Europie Środkowej. Propozycją objęto terytoria państw: Polski, Czechosłowacji, NRD, RFN, w których mieszkało około 115 mln mieszkańców. Zgodnie z planem, państwa te miały zobowiązać się do nieprodukowania, nieutrzymywania, niesprowadzania i niewyrażania zgody na rozmieszczenie na swych terytoriach broni jądrowej i środków jej przenoszenia. Chociaż Plan Rapackiego nie wszedł do praktycznej realizacji, to stał się inspiracją do zawierania kolejnych układów o bezatomowych strefach oraz umów o denuklearyzacji środowiska ziemskiego¹².

Do tej pory podpisano sześć traktatów, ustanawiających strefy bezatomowe, czyli strefy w których, zgodnie z zawartymi umowami międzynarodowymi, wprowadzono zakaz produkcji, składowania i stosowania broni jądrowej:

- 29 lipca 1959 roku podpisano w Waszyngtonie traktat regulujący polityczno-prawny status Antarktydy, zwany **Traktatem Antarktycznym** (Antarctic Treaty System), który zapewniał wykorzystanie Antarktydy jedynie do celów pokojowych. Traktat wszedł w życie w 1961 roku i podpisało go 12 państw (Argentyna, Australia, Belgia, Chile, Francja, Japonia, Nowa Zelandia, Norwegia, Republika Południowej Afryki, Stany Zjednoczone, Wielka Brytania i ZSRR). Do 2008 roku traktat podpisało 49 państw. Traktat był pierwszym dokumentem ograniczającym zbrojenia jądrowe podczas „zimnej wojny”, a jego treść została zawarta w 14 artykułach¹³;
- 14 lutego 1967 roku podpisano w stolicy Meksyku traktat dotyczący zakazu używania broni jądrowej na obszarze Ameryki Łacińskiej i Karaibów, zwany **Traktatem z Tlatelolco** (Treaty of Tlatelolco). Zgodnie z traktatem, państwa zobowiązały się do wykorzystywania energii ją-

¹² Multan W., *Porozumienia rozbrojeniowe po II wojnie światowej*, PWN, Warszawa 1985; Multan W., *Problemy rozbrojenia europejskiego 1945-1975*, PWN, Warszawa 1979.

¹³ *The Antarctic Treaty Systems*,
<http://www.state.gov/documents/organization/15272.pdf>.

drowej tylko do celów pokojowych. Traktat zakazywał składowania, instalowania, testowania, produkcji, nabywania i rozmieszczania broni jądrowej przez strony układu. Traktat wszedł w życie w kwietniu 1969 roku i ratyfikowały go wszystkie 33 kraje Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Podpisany traktat był pierwszym dokumentem, ustanawiającym strefę bezatomową na terenach zamieszkałych i stał się impulsem dla innych rejonów¹⁴;

- 6 sierpnia 1985 roku podpisano, na wyspie Rarotonga (Archipelag Cooka), traktat ustanawiający trzecią strefę bezatomową na obszarze Południowego Pacyfiku, zwany **Traktatem z Rarotonga** (Treaty of Rarotonga). Traktat podpisały: Australia, Wyspy Cooka, Fidzi, Kiribati, Nauru, Nowa Zelandia, Niue, Papua Nowa Gwinea, Wyspy Salomona, Tonga, Tuvalu, Vanuatu i Samoa Zachodnia. Strefa rozciąga się na południe od równika, na północ od 60. równoleżnika, na wschód od 115. południka (północna granica traktatu antarktycznego), na zachód od 115. południka (północna granica traktatu z Tlatelolco). Traktat zakazuje stosowania, rozmieszczania i prób z bronią jądrową w granicach strefy. Traktat wszedł w życie w grudniu 1996 roku i został ratyfikowany przez trzynaście państw, w tym ZSRR, Chiny, Francję, Wielką Brytanię i USA¹⁵.
- 15 grudnia 1995 roku dziesięć państw, w tym: Birma, Kambodża i Laos oraz państwa należące do ASEAN (Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej): Brunei Darussalam, Indonezja, Malezja, Filipiny, Singapur, Tajlandia i Wietnam podpisały traktat ustanawiający strefę bezatomową w Azji Południowo-Wschodniej, zwany **Traktatem z Bangkoku** (Bangkok Treaty). Na jego podstawie państwa-sygnatariusze mogły wykorzystywać energię atomową jedynie do celów pokojowych. Zobowiązały się jednocześnie, że nie będą produkować, testować i prowadzić badań nad wojskowym wykorzystaniem energii jądrowej. Traktat wszedł w życie w 1997 roku i został ratyfikowany przez wszystkich członków¹⁶.
- 11 kwietnia 1996 roku podpisano traktat o ustanowieniu strefy wolnej od broni jądrowej w Afryce, zwany **Traktatem z Pelindaby** (Treaty of Pelindaba). Traktat obejmuje obszar kontynentu afrykańskiego, wysp

¹⁴ Żurek M., *Tworzenie stref bezatomowych a bezpieczeństwo globalne, Edukacja dla bezpieczeństwa, Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa*, Poznań 2012.

¹⁵ *South Pacific Nuclear-Free Zone (SPNFZ) Treaty of Rarotonga, NTI*, <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/south-pacific-nuclear-free-zone-spnfz-treaty-rarotonga/>.

¹⁶ *Southeast Asian Nuclear-Weapon-Free-Zone (SEANWFZ) Treaty (Bangkok Treaty), NTI*, <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/southeast-asian-nuclear-weapon-free-zone-seanwfz-treaty-bangkok-treaty/>.

- będących członkami Unii Afrykańskiej oraz wysp stowarzyszonych z Unią Afrykańską. Traktat zakazuje jego członkom prowadzenia badań, wytwarzania, składowania, nabywania urządzeń jądrowych oraz składowania odpadów promieniotwórczych w strefie bezatomowej. Dodatkowo zakazuje ataków na instalacje jądrowe, które wykorzystywane są w celach pokojowych i nakazuje ustanowienie mechanizmów kontroli i ochrony materiałów jądrowych i sprzętu, które wykorzystywane są w energetyce. Traktat zawiera trzy protokoły. W protokole pierwszym, Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Francja, Rosja i Chiny zobowiązały się do nieużywania broni jądrowej przeciwko jej członkom, natomiast w drugim te same mocarstwa atomowe zobowiązały się do nieprowadzenia badań, testów i udzielania pomocy przy produkcji bomby jądrowej w afrykańskiej strefie bezatomowej¹⁷. Traktat wszedł w życie w lipcu 2009 roku po ratyfikowaniu go przez 28 państw. W marcu 2011 roku traktat ratyfikowały Wielka Brytania, Francja, Rosja i Chiny.
- 8 września 2006 roku podpisano traktat o ustanowieniu strefy wolnej od broni jądrowej w Azji Środkowej, zwany **Traktatem z Semipałatyńska** (Treaty of Semipalatinsk). Traktat został zawarty przez wszystkie państwa regionu, w tym: Kirgistan, Uzbekistan, Tadżykistan, Turkmenistan i Kazachstan. Po ratyfikowaniu przez wszystkich sygnatariuszy wszedł w życie w 2009 roku. W traktacie państwa zobowiązały się do zaprzestania prowadzenia badań, produkcji i pozyskiwania broni jądrowej oraz składowania odpadów radioaktywnych na terytorium państw traktatu. Ponadto, państwa zobowiązały się do zaprzestania prowadzenia eksplozji jądrowych na terytorium objętym traktatem i niedostarczania materiału rozszczepialnego. Do traktatu dołączono protokół, w którym pięć państw posiadających broń atomową, jednocześnie stałych członków Rady Bezpieczeństwa ONZ: USA, Rosja, Chiny, Francja i Wielka Brytania udziela państwom-stronom układu gwarancji, że nie użyją przeciwko nim broni jądrowej. Do chwili obecnej, żadne z mocarstw nie ratyfikowało traktatu, a tym samym nie udzieliło zawartych w nim gwarancji¹⁸.

Oprócz geograficznych stref bezatomowych, denuklearyzowane jest także środowisko ziemskie, w tym: atmosfera, przestrzeń kosmiczna i obszary podwodne.

5 sierpnia 1963 roku ministrowie spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii, USA i ZSRR podpisali w Moskwie **Układ o częściowym zakazie prób**

¹⁷ *Pelindaba Text of the African Nuclear-Weapon-Free Zone Treaty*, <https://www.iaea.org/About/Policy/GC/GC40/Documents/pelindab.html>.

¹⁸ *Treaty on a Nuclear-Weapon-Free Zone in Central Asia (CANWFZ)*, <http://disarmament.un.org/treaties/t/canwfz/text>.

z bronią jądrową w atmosferze, w przestrzeni kosmicznej i pod wodą (Partial Test Ban Treaty-PTBT). Każdy z członków niniejszego Układu zobowiązał się do zakazu, zapobiegania i niedokonywania jakichkolwiek próbnym eksplozji broni nuklearnej w miejscu znajdującym się pod jego jurysdykcją lub kontrolą, czyli w atmosferze; poza jej granicami, włącznie z przestrzenią kosmiczną; pod wodą, włącznie z wodami terytorialnymi i na pełnym morzem; w jakimkolwiek innym środowisku, jeśli tego rodzaju eksplozja powoduje przedostawanie się opadów radioaktywnych poza zasięg granic terytorialnych danego państwa. Każda ze stron Układu zobowiązała się do powstrzymywania się od składania, zachęcania lub udziału w dokonywaniu jakichkolwiek próbnym eksplozji broni nuklearnej i jakichkolwiek innych eksplozji nuklearnych, gdziekolwiek by to było¹⁹. Układ podpisało ponad 100 państw.

27 stycznia 1967 roku podpisano, pomiędzy USA, Wielką Brytanią i ZSRR, układ o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej, włącznie z księżycem i innymi ciałami niebieskimi, zwany **Traktatem o Przestrzeni Kosmicznej** (Outer Space Treaty). Układ wszedł w życie 10 października 1967 roku i zakazywał umieszczania broni jądrowej lub innych broni masowej zagłady na orbicie okołoziemskiej, na Księżycu i innych ciałach niebieskich oraz gdziekolwiek indziej w przestrzeni kosmicznej. Według Traktatu, Księżyc i inne ciała niebieskie mogły być wykorzystywane wyłącznie do celów pokojowych. Zakładanie baz wojskowych, instalacji oraz fortyfikacji na ciałach niebieskich, wszelkie próby z bronią jądrową i manewry wojskowe były zabronione²⁰.

Natomiast 11 lutego 1971 roku podpisano **Traktat o zakazie umieszczania broni jądrowej i innych broni masowej zagłady na dnie mórz i oceanów oraz w jego podłożu**, zwany Traktatem o dnie morza (Seabed Treaty). Strony Układu zobowiązały się do nieinstalowania i nieumieszczania na dnie mórz i oceanów oraz w jego podłożu, poza granicą zewnętrzną strefy dna morskigo – jakiegokolwiek broni jądrowej lub innych rodzajów broni masowej zagłady, jak również konstrukcji, wyrzutni oraz wszelkich innych urządzeń, specjalnie przeznaczonych do przechowywania, wypróbowywania lub używania takiej broni. Państwa Strony niniejszego Układu zobowiązały się do niepomagania, niezachęcania i nienakłaniania jakiegokolwiek państwa do prowadzenia działalności z bronią jądrową oraz do nieuczestniczenia w ich przedsięwzięciach. Strony zobowiązały się również do kontynuowania rokowań dotyczących dalszych kroków w dziedzinie rozbrojenia, mających na celu

¹⁹ *Układ o zakazie prób broni nuklearnej w atmosferze, w przestrzeni kosmicznej i pod wodą, sporządzony w Moskwie dnia 5 sierpnia 1963 r.*, Dz.U.63.52.188.

²⁰ *Układ o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej włącznie z księżycem i innymi ciałami niebieskimi, sporządzony w Moskwie, Londynie i Waszyngtonie dnia 27 stycznia 1967 r.* (dz. u.68.14.82 z dnia 15 maja 1968 r.).

zapobieżenie wyścigowi zbrojeń na dnie mórz i oceanów oraz w jego podłożu. Układ wszedł w życie 18 maja 1972 roku²¹.

Kolejny **Traktat o całkowitym zakazie prób z bronią jądrową CTBT** (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty) został przyjęty przez ONZ 10 września 1996 roku. Jest to traktat międzynarodowy zakazujący wszelkich prób jądrowych, zarówno o charakterze militarnym, jak i cywilnym. Dokument podpisały 183 kraje, z czego 159 państw go ratyfikowało. Jak dotąd CTBT nie wszedł w życie, gdyż nie został spełniony warunek ratyfikacji przez 44 państwa, będące członkami Konferencji Rozbrojeniowej i posiadające reaktory jądrowe, badawcze bądź produkujące energię. Trzy państwa: Indie, Pakistan, Korea Północna nie złożyły podpisu, a 6 kolejnych: Chiny, Egipt, Indonezja, Iran, Izrael, USA podpisało lecz nie ratyfikowało traktatu. Chiny i USA są jedynymi mocarstwami jądrowymi związanymi z układem NPT, które nie ratyfikowały CTBT.

PODSUMOWANIE

Problematyka broni atomowej towarzyszy politykom i strategom wojskowym od momentu jej pierwszego użycia na miasta japońskie w 1945 roku, a rozmowy i debaty dotyczące jej strategicznych i politycznych uwarunkowań trwają już blisko siedemdziesiąt lat. Od początku skonstruowania broni atomowej mocarstwom nuklearnym towarzyszyła obawa o jej proliferację, czyli wejście w posiadanie broni jądrowej przez inne państwa. Kamieniem węgielnym bezpieczeństwa nuklearnego stał się Układ o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons - NPT) z 1968 roku, który jednocześnie stanowił pierwszy krok w budowaniu zaufania między mocarstwami.

Z kolei układ podpisany w 1987 roku przez prezydentów ZSRR i USA o likwidacji rakiet średniego i pośredniego zasięgu INF (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty) uznany został za najważniejszy krok do zakończenia „zimnej wojny”.

Układy i porozumienia rozbrojeniowe miały charakter dwustronny, wielostronny i regionalny i dotyczyły zarówno broni masowej zagłady, jak i broni konwencjonalnej.

Trwające amerykańsko-rosyjskie rozmowy o ograniczeniu zbrojeń jądrowych, podpisane układy rozbrojeniowe i ustanowione strefy bezatomowe, czyli strefy, w których zakazano produkcji, składowania i stosowania broni

²¹ Układ o zakazie umieszczania broni jądrowej i innych rodzajów broni masowej zagłady na dnie mórz i oceanów oraz w jego podłożu, sporządzony w Moskwie, Waszyngtonie i Londynie dnia 11 lutego 1971 r., Dz.U. 72.44.275.

jądrowej, niewątpliwie przyczyniły się do zwiększenia bezpieczeństwa ogólnoswiatowego i przejrzystości redukcji zbrojeń jądrowych oraz zapobiegły przypadkowemu wybuchowi wojny jądrowej.

Wydaje się, że widmo wojny jądrowej, mimo wielu sprzeczności, znacznie oddaliło się, a mocarstwa jądrowe kontynuują prace nad dalszą redukcją arsenałów broni jądrowej. Liczba ładunków broni jądrowej na świecie ogólnie spada i jest ich znacznie mniej od apogeum w połowie lat 80., kiedy ich liczba dochodziła do 70000 jednostek.

Ogłoszona przez prezydenta Stanów Zjednoczonych Baracka Obamę idea *Global Zero* 5 kwietnia 2009 roku w Pradze, dotycząca stopniowego i całkowitego rozbrojenia jądrowego, czyli świata bez broni jądrowej jest pomysłem nowatorskim, szlachetnym i daleko wybiegającym w przyszłość. Ryzyko użycia broni atomowej wciąż jednak istnieje.

Zgodnie z podpisaną w 2010 roku bilateralną umową New START o redukcji zbrojeń strategicznych między Stanami Zjednoczonymi i Federacją Rosyjską, ustanowiono maksymalny rozmiar arsenałów jądrowych. Do 2018 roku oba mocarstwa zobowiązały się zredukować swoje główce jądrowe do poziomu 1550 sztuk. Dodatkowo, oba kraje zobowiązały się utrzymywać liczbę strategicznych środków przenoszenia broni jądrowej (pociski balistyczne bazowania lądowego i morskiego oraz bombowce strategiczne) w gotowości do użycia na wynegocjowanym poziomie oraz ograniczyć liczbę wszystkich (uzbrojonych i nieuzbrojonych) wyrzutni pocisków strategicznych oraz strategicznych bombowców dalekiego zasięgu.

Pomimo obecnych napięć pomiędzy mocarstwami, podpisane porozumienie rozbrojeniowe nie wydaje się zagrożone, jest konsekwentnie wypełniane, a zadekretowana w traktacie liczba uzbrojenia uznawana jest za wystarczającą.

ARMS CONTROL AND NUCLEAR WEAPONS DISARMAMENT TREATIES

ABSTRACT

During „cold war” nuclear weapon was impotent component of US and NATO strategy, and Soviet Union and Warsaw Pact war doctrine. It constituted base of global security. Nuclear weapon and delivery systems caused revolutionary changes both art of warfare as well as rules of conduct warfare.

Gathered supplies of nuclear weapon could several times destroy life of earth. There was emergency need to stop arms race and start to talk about arms

limitation and arms control. The article analysis the broader issue of arms limitation treaties and nuclear free zone treaties.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Multan W., *Porozumienia rozbrojeniowe po II wojnie światowej*, PWN, Warszawa 1985.
- [2] Multan W., *Problemy rozbrojenia europejskiego 1945-1975*, PWN, Warszawa 1979.
- [3] Żurek M., *Tworzenie stref bezatomowych a bezpieczeństwo globalne, Edukacja dla bezpieczeństwa, Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa*, Poznań 2012.
- [4] *Układ o zakazie prób broni nuklearnej w atmosferze, w przestrzeni kosmicznej i pod wodą, sporządzony w Moskwie dnia 5 sierpnia 1963 r.*, Dz.U.63.52.188.
- [5] *Układ o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z księżycem i innymi ciałami niebieskimi, sporządzony w Moskwie, Londynie i Waszyngtonie dnia 27 stycznia 1967 r.* (dz. u.68.14.82 z dnia 15 maja 1968 r.).
- [6] *Układ o zakazie umieszczania broni jądrowej i innych rodzajów broni masowej zagłady na dnie mórz i oceanów oraz w jego podłożu, sporządzony w Moskwie, Waszyngtonie i Londynie dnia 11 lutego 1971 r.*, Dz.U.72.44.275.
- [7] *Interim agreement between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on certain measures with respect to the Limitation of Strategic Offensive Arms (SALT I)*, <http://cns.miis.edu/inventory/pdfs/aptsaltI.pdf>.
- [8] *International Atomic Energy Agency*, <https://www.iaea.org/>.
- [9] *Pelindaba Text of the African Nuclear-Weapon-Free Zone Treaty*, <https://www.iaea.org/About/Policy/GC/GC40/Documents/pelindab.html>.
- [10] *South Pacific Nuclear-Free Zone (SPNFZ) Treaty of Rarotonga, NTI*, <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/south-pacific-nuclear-free-zone-spnfz-treaty-rarotonga/>.

-
- [11] *Southeast Asian Nuclear-Weapon-Free-Zone (SEANWFZ) Treaty (Bangkok Treaty)*, NTI, <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/southeast-asian-nuclear-weapon-free-zone-seanwfz-treaty-bangkok-treaty/>.
- [12] *The Antarctic Treaty Systems*, <http://www.state.gov/documents/organization/15272.pdf>.
- [13] *Treaty Between the United States of America and the Russian Federation on the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms*, <http://www.state.gov/t/avc/trty/104150.htm#text>.
- [14] *Treaty Between the United States of America and the Russian Federation On Strategic Offensive Reductions (The Moscow Treaty)*, <http://www.state.gov/t/isn/10527.htm>.
- [15] *Treaty Between the United States of America and the Russian Federation On Measures For The Further Reduction And Limitation Of Strategic Offensive Arms*, <http://www.state.gov/t/avc/newstart/index.htm>.
- [16] *Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republic on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems*, <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/abm/abm2.html>.
- [17] *Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republic on the Limitation of Strategic Offensive Arms, together with agreed statements and common understandings regarding the Treaty*, <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/salt2-2.html>.
- [18] *Treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Elimination of their Intermediate-range and Shorter-range Missiles*, <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/inf2.html>.
- [19] *Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms*, <http://www.state.gov/documents/organization/27360.pdf>.
- [20] *Treaty on a Nuclear-Weapon-Free Zone in Central Asia (CANWFZ)*, <http://disarmament.un.org/treaties/t/canwfz/text>.
- [21] *Treaty on the non-proliferation of nuclear weapons*, http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/pdf/NPTEnglish_Text.pdf.